

РОЗШИРЕННЯ ЗНАНЬ ПРО ІГРОВУ СТИЛІСТИКУ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Рецензія на монографію: *Тепшич А. І. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена) : [монографія] / Анастасія Іванівна Тепшич ; [наук. і відп. ред. А. П. Загітко]. – Белград-Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 192 с.*

Гумор – характерна риса українського національного характеру, що, зрозуміло, вербалізується в «живому» українському мовленні, кращих зразках його художнього дискурсу, зокрема й постмодерному, розвиваючи традиції й нарошуючи нові тенденції. Добре, що феномен мовної гри привертає увагу українських науковців, чому свідченням є й монографія А. І. Тепшич. Дослідниця наголосила, що «кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувався ревізією та переосмисленням метанаративів минулого та формуванням нового світовідчуття, що його назвали “постмодерна чуттєвість” – специфічний погляд на світ – світ доцентрований, фрагментарний, непорядкований, позбавлений причинно-наслідкових зв’язків, усвідомлений лише як ієрархічна непорядкованість фрагментів» (с. 5). Саме на такий «світ» і спроектувала свій погляд авторка.

Рецензована монографія складається зі Вступу (с. 5–8), де окреслено проблематику праці, поставлено мету й завдання, визначено об’єкт і предмет дослідження, схарактеризована джерельну базу, загальні методологічні засади, окреслено структуру, теоретичну та практичну значущість праці, новизну, а також чотирьох розділів, кожний із яких містить короткі висновки й узагальнення, та загальних висновків, Списку літератури, що репрезентує 305 найменувань.

У першому розділі «Лінгвофілософський аспект постмодернізму» (с. 45–102) авторка монографії цілком логічно окреслює особливості постмодерного дискурсу, розглядаючи основні категорії постмодернізму (деканонізація, безособовість, гібридизація, карнавалізація, перфоманс, конструктивізм, іманентність, експериментальність, смерть автора, маргінальність та ін.), специфічні риси постмодерного тексту, серед яких інтертекстуальність, іронія, пастиш, ризома та ін., а також статус станіславського феномена в українському постмодернізмі, який окреслюють, як «феномен наявності у місті Івано-Франківську групи письменників та художників, у творчості яких найбільш рафіновано були інсталювані цінності знакового опису українського постмодерного дискурсу. Творча та організаційна діяльність цієї групи уможливила низку синтетичних проєктів, які відкрили й довели до певної повноти ознак постмодерний дискурс в українській сучасній літературі. Серед цих проєктів стрижневу позицію займали і займають концептуальні часописи «Четвер», «Плерома», редакційні проєкти Ю. Андруховича під егідою часопису «Перевал». У широкому культурологічному аспекті станіславський феномен коректно розглядати як виникнення “специфічної соціокультурної ситуації” (Ю. Іздрик), географічно локалізованої в Івано-Франківську, що розгорталась і знаково, проєктно й організаційно кристалізувалась 1986–1996 рр.» (В. Єшкілев) (с. 16–17). Заслуга Анастасії Тепшич убачаємо в тому, що вона репрезентувала цей феномен, популяризує його, показуючи світу потенціал українських письменників, їхню лінгвокреативність.

Аналізуючи лінгвофілософію постмодернізму, дослідниця зупиняється на основних постулатах теорії дискурсу М. Фуко, концепції нарративної легітимації знання Ж.-Ф. Ліотара, теорії гіперреальності Ж. Бодріара та теорії письма Ж. Дерріда. Мовну гру авторка монографії кваліфікує як відображення постмодерного світорозуміння. Для цього вона зосереджується на аналізі загальної теорії гри (актуалізовано постулати К. Голобородька, А. Вежицької, Л. Віттенштейна, М. Епштейна, Р. Кайуа, Й. Хейзінга), подає міркування низки сучасних українських і зарубіжних мовознавців про мовну гру (узагальнення основних положень концепцій А. Сковородникова, В. Руднева, В. Саннікова та ін.), а також характеризує основні методи та методики: структуралізму, зокрема актуалізується аналіз текстового матеріалу за мовними рівнями, методи комунікативної лінгвістики, насамперед вивчення мовних аномалій, вияв комунікативних стереотипів, залучається метод вивчення асоціацій, інтерпретативна методика з актуалізацією контекстуального аналізу, стилістичний прийом і т. д. Як цілком слушно зауважує дослідниця, «комплексне дослідження мовної гри в постмодерному дискурсі передбачає розгляд цього феномена у світлі системно-структурної, комунікативно-функційної та когнітивно-дискурсивної наукових парадигм із застосуванням відповідних методів лінгвістичного аналізу» (с. 35).

Другий розділ «Типологічні вияви мовної гри в прозі представників станіславського феномена» (с. 45–102) висвітлює вияв мовної гри через мовні рівні: розглянуто фоносемантичні прийоми мовної гри, актуалізацію її словотворчих засобів, ідеться також і про специфіку моделювання мовної гри лексико-семантичними й граматичними засобами, постмодерністську авторську пунктуацію та графічні прийоми візуалізації тексту.

У третьому розділі «Особливості міжтекстової взаємодії в прозових текстах представників станіславського феномена» (с. 103–127) А. І. Тепшич зосереджується на характеристиці явища інтертекстуальності, простежує специфіку кореляції тріади *автор – текст – читач* і логічно переходить до опису інтертекстуальності власне як основи моделювання мовної гри, здійснюючи аналіз інтертекстуальних маркерів у прозі станіславців, виокремлюючи яскраві зразки, указуючи на спільне та відмінне в ідіостилі окремих авторів під час моделювання мовної гри.

«Індивідуально-авторське використання мовної гри як елемент ідіостилю» – це назва четвертого розділу, у якому авторка торкається секретів мовної карнавалізації, що виявляється в прозових текстах Юрія Андруховича, описує деміургію Володимира Єшкілева, зосереджує увагу на маргінальності прозових текстів Юрія Іздрика та феноменологічних експериментах, що виявляються в прозі Тараса Прохаська.

У Висновках (с. 163–167) авторка монографії фокусує увагу на «вузлових» дослідницьких аспектах та знахідках, перераховує характерні ознаки мовної гри в тексті постмодерністів, акцентуючи на загальних рисах та ідіостильових особливостях окремих постмодерністів, зокрема Анастасія Тепшич акцентує на лінгвографічній специфіці постмодернізму, зауважуючи, що «постмодерністська проза тяжіє до візуалізації, станіславці широко застосовують паралінгвістичні засоби для передачі інформації. Тенденцій, пов'язаних із цим, кілька: використання різноманітних шрифтів в одному тексті, запис тексту без великих літер або великими літерами, функціонування латиниці, особливості розміщення тексту на сторінці, пропущення певного фрагменту тексту, креалізований текст» (с. 165). Тенденції названі правильно, і справді графічні засоби актуалізуються з певною авторською метою, ці прийоми виконують низку функцій. Добре було, якби дослідниця їх схарактеризувала більш докладно, як і розкрила прагматичні функції пунктуаційних прийомів мовної гри, що реалізуються за кількома схемами, як-от: «наявність / відсутність розділового знака, підсилення знакової позиції, помітна частотність певного розділового знака» (с. 165). Оскільки висновок про те, що «письменники порушують пунктуаційні норми, щоб найефективніше інтонаційними засобами донести до читача думки та емоції» (с. 165), надто узагальнений і не дає інформації про індивідуально-авторську специфіку репрезентації власного світовідчуття через пунктуаційні знаки, про що писав ще Л. Булаховський, наголошуючи на емоційній функції розділових знаків.

Схвалення заслуговує наукова обізнаність молодшої дослідниці, яка ретельно вивчила праці своїх попередників, що розглядали загальну проблематику теорії мовної гри (Л. Амірі, К. Баннов, Б. Бігун, Я. Білик, М. Бойченко, С. Бузько, О. Герасименко, Л. Ісаєва, М. Ігнатенко, І. Сніховська, В. Старко, О. Тимчук та ін.), зокрема вивчила й ґрунтовні дослідження не лише відомих українських мовознавців, присвячені аналізованій проблемі (В. Білоноженко, Т. Денисова, С. Єрмоленко, В. Єшкілев, А. Загнітко, Ж. Колоїз, І. Кочан, В. Левицький, Г. Лукаш, Л. Масенко, А. Мойсієнко та ін.), але й зарубіжних (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Р. Барт, М. Бахтін, Е. Берн, Ж. Бодріяр, Т. Грідіна, Ж. Дерріда, Ж. Женнет, Є. Земська, І. Ільїн, Ю. Кристева, Ю. Лотман, В. Санніков, Й. Хейзінга, В. Шаховський та ін.) і зуміла зробити важливі висновки, сформулювала власну концепцію, яку послідовно і впевнено розвинула.

Однак, як видається, попри велику кількість вивченої літератури, усе ж бракує праць українських мовознавців, зокрема монографій українських русистів – професора О. Скоробогатової, яка вивчає мовну гру на граматичному рівні, наукових розвідок професора С. Попова як автора численних статей з теоретичних проблем мовної гри, а також, можливо, монографій україністів – Т. Монахової «Народництво, модернізм і постмодернізм у лінгвістиці (Миколаїв, 2015), О. Маленко «Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодернізму)» (Харків, 2010) та колективної праці Т. Космеди, Т. Осіпової та Н. Піддубної «Степан Руданський: феномен моделювання «живого» мовлення українців» (Харків–Познань, 2015), у якій ідеться про вітоки української ігрової стилістики, механізми моделювання мовної гри у творчості Степана Руданського

На жаль, праця не містить Показчика імен і Показчика термінів. Однак цю прогалину можна ліквідувати під час перевидання книжки.

Загалом монографія Анастасії Тепшич, безперечно, надзвичайно цікаве, ґрунтовне та оригінальне дослідження, що слугує подальшому розвитку вітчизняної теорії мовної гри, ігрової стилістики, теорії і практики української лінгвографії та популяризує українську лінгвокультуру, представників сучасного українського посмодернізму, об'єднаних цілісністю приналежності до відповідного літературного угруповання, що відкриває перспективи так само ретельно вивчати й інші літературні угруповання, що поширені в Україні, з метою репрезентації цілісної картини лінгвокреативної діяльності сучасних українських письменників.

Тетяна Космеда

Надійшла до редакції 17 січня 2018 року